

اقتصادکشاورزی و توسعه، سال چهاردهم، شماره ۵۵، پاییز ۱۳۸۵

ارزیابی عوامل مؤثر در موفقیت شرکتهای تعاونی مرغداران گوشتی استان تهران

دکتر امیر مظفر امینی*، مسعود رمضانی*

تاریخ دریافت: ۸۴/۱۲/۲۵ تاریخ پذیرش: ۸۵/۸/۳۰

چکیده

هدف کلی پژوهش حاضر ارزیابی تأثیر عوامل درون‌سازمانی و برون‌سازمانی در موفقیت شرکتهای تعاونی کشاورزی مرغداران استان تهران است. بر اساس روش نمونه‌گیری خوشه‌ای و فرمول کوکران، از میان ۱۸ شرکت با ۱۴۱۰ نفر عضو، ۷ شرکت و ۱۲۱ نفر عضو و ۳۰ مدیر برای مطالعه انتخاب شدند. پس از تکمیل پرسشنامه‌ها، برای مقیاس‌سازی از روش AHP استفاده گردید. آزمونهای آماری (تحلیل عامل و ضریب آلفا) نشان داد که مفاهیم به کار رفته در پژوهش از روایی و پایایی لازم برخوردار بوده است. نتایج تحقیق مبین این واقعیت است که تعاونیها در دستیابی به اهداف مورد نظر در اساسنامه سازمان تعاون روستایی و برآوردن انتظارات و توقعات اعضا، در مجموع ناموفق عمل

---

* به ترتیب: عضو هیئت علمی و دانش‌آموخته کارشناسی ارشد توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان
e-mail: aamini@cc.iut.ac.ir e-mail: ramezani_masoud@yahoo.com

کرده‌اند. نتایج آزمون تحلیل مسیر نشان داد که به ترتیب عملکرد اتحادیه تعاونیها، مهارتهای فنی مدیران، سابقه عضویت در شرکت تعاونی، میزان مشارکت در امور تعاونی، میزان انتفاع اعضا از تعاونی، کیفیت آموزشهای ارائه شده، شناخت اعضا، تعداد دوره های آموزشی و مهارتهای انسانی مدیران بیشترین تأثیر را در موفقیت تعاونیها دارد. همچنین میزان موفقیت تعاونیها تا حد زیادی با عوامل درون سازمانی در ارتباط است. میزان بهره‌مندی اعضا از آموزش و شناخت اعضا از اصول تعاون در سطح پایین و مشارکت اعضا در امور تعاونی و مهارت فنی و تخصصی هیئت‌مدیره در حد متوسط برآورد شد. دستاوردهای تحقیق همچنین نشان داد که بین متغیرهای پیشگفته و موفقیت شرکتهای تعاونی رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد.

کلیدواژه‌ها:

شرکتهای تعاونی کشاورزی، شرکتهای تعاونی مرغداران، موفقیت، تحلیل مسیر،

استان تهران

مقدمه

تعاون به شکل سنتی از دیرباز در جامعه ایران رایج بوده و ریشه در اعتقادات، باورها، سنتها و فرهنگ مردم داشته است. نگرشی بر تاریخ تحولات اجتماعی ایران نشان می‌دهد که مردم ایران در قالب همکاریهای سنتی، دستاوردهای بسیار بزرگ داشته‌اند که در نوع خود درخور ستایش است (صدرالاشرفی، ۱۳۷۳). تعاونیهای نوین ایران در سال ۱۳۰۴ پس از تصویب قانون تعاون، که اقتباسی از قوانین سایر کشورها بود، جنبه حقوقی به خود گرفت (زاهد زاهدانی و ایمان، ۱۳۶۱). با وجود کمکها و حمایتهای دولتی، بخش تعاون کشور آنچنان که شایسته آن بوده نتوانسته است نقش اساسی در توسعه کشور ایفا کند. به راستی چرا با وجود چنین مساعدتهایی بخش تعاون نتوانسته عملکرد موفقتری داشته باشد و عمدتاً سهم آن در برنامه‌های توسعه از ۳ درصد تجاوز نکرده‌است (کلباسی اصفهانی، ۱۳۷۶). برای پاسخ به

ارزیابی عوامل مؤثر ...

این سؤال به نظر می‌رسد باید سیر تحول تاریخی تعاون در ایران، سیاستها و خط‌مشی‌های اجرایی کشور، ساختار سیاسی قدرت، عملکرد دولت و فرهنگ و اعتقادات مردم را به اجمال مورد توجه قرار داد.

در اروپا تعاونیها با آغاز انقلاب صنعتی و در جهت کاهش مضار سرمایه‌داری و کمک به افراد فقیر شکل گرفتند (طالب، ۱۳۷۹)، ولی در ایران زمانی قانون تعاون به تصویب رسید که جامعه واجد ویژگیهای اقتصادی - اجتماعی به شکلی که در غرب وجود داشت، نبود. از سوی دیگر، در جامعه غربی ایجاد تعاون بر اساس ایدئولوژی خاصی صورت گرفت و مردم بیشتر از روی باور و اعتقاد به آن گرایش پیدا کردند، در حالی که در ایران گرایش به سمت تعاون نه از روی اعتقاد به فلسفه تعاون، که اغلب از روی اجبار یا دریافت پاداش مادی صورت گرفت. باید به سان شارل ژید فریاد برآورد که تعاون یک ایدئولوژی است و عدم اعتقاد به این باور با روح آن تناقض اساسی دارد (امینی، ۱۳۷۷).

نهضت تعاون در تمامی کشورهای موفق در برپایی تعاونیها نهضتی مردمی تلقی شده، در حالی که در ایران طلایه‌دار این نهضت دولت بوده است. این خود می‌تواند سبب شود تا مردم با شک و تردید نسبت به تعاون و اندیشه‌های متعالی آن بنگرند و در باور خود آن را ارگانی دولتی یا شبه‌دولتی با امیال سیاسی تصور کنند. در چنین شرایطی اعضا نسبت به تعاونی احساس تعلق نمی‌کنند و در تحقق اهداف عالیه آن چندان تلاشی نمی‌نمایند. این چالش نیز که چرا مردم حتی در جهت منافع دولت گام بر نمی‌دارند، نیز ریشه در تاریخ استبدادی این کشور داشته است، چرا که حکومتها به دلیل داشتن تضاد منافع با مردم، عموماً در مقابل آنها قرار داشته‌اند. باید توجه کرد که هدف آرمانگرایانه تعاون تنها تغییر در سطح زندگی افراد عضو نیست بلکه ایجاد تغییرات مناسب در بستر جامعه است. در کشوری که دولت تنها مرجع تصمیم‌گیری برای اداره کشور باشد، تعاونیها کارایی لازم ندارند. عملکرد قیم‌آبانه دولت و دخالت بیش از حد آن در همه زمینه‌ها شاید سبب شده است که انگیزه همکاری مردم با

یکدیگر نیز برای حل مشکلات کاهش یابد و آنها دولت را یگانه عامل در رفع مشکلات خود بدانند. در چنین شرایطی دولت برای پاسخگویی به این خواسته‌ها، عمدتاً بر وسعت عملکردی خود می‌افزاید و طبیعتاً می‌توان تصور کرد که هر چه دایره مسئولیت دولت گسترش یابد به همان اندازه ناکارآمدتر می‌شود و میزان نارضایتی در جامعه نیز افزایش می‌یابد (امینی، ۱۳۷۷). برای حل چنین معضلات اساسی در کشور لازم است مشارکت واقعی و نه نمادین مردم را در سیاست‌گذاران تأمین کرد و به تعاونیها و سایر تشکلهای اجتماعی و سیاسی و فرهنگی، به منظور دستیابی به اهداف توسعه ملی، نقش ارزنده‌ای واگذار کرد. بخش کشاورزی ایران نیز به دلایل فراوانی که ذکر آنها در این مختصر نمی‌گنجد، برای پیشرفت خود به وجود چنین تشکلهایی نیاز اساسی دارد.

در این پژوهش سعی شده است میزان موفقیت تعاونیهای کشاورزی مرغداران، به عنوان یکی از قویترین تشکلهای صنفی - اجتماعی فعال در بخش کشاورزی، بررسی شود و نیز میزان موفقیت آنها در دستیابی به اهداف عالی و عوامل مؤثر در این موفقیت شناسایی و اندازه‌گیری گردد.

پیشینه تحقیق

جان و همکارانش (John & et al., 2001) سه اصل حداقل سود و خدمات بهتر، آزادی عضویت و رعایت انصاف و عدالت را از اصول مهم و مؤثر در موفقیت تعاونیها ارزیابی کردند.

کارلو و همکارانش (Carlo & et al., 2000) عواملی از قبیل روحیه فردگرایی، عدم همکاری اعضا، نبود مسئولیت‌پذیری در اعضا، ناآگاهی اعضا، غفلت از اصول تعاون و غیره و بهویان (Bhuyan, 2000) نیز عدم پایداری اعضا به تعاونی را موانع اصلی توسعه تعاونیهای کشاورزی ذکر کرده‌اند. در مطالعه‌ای دیگر، بهویان و همکارانش (Bhuyan & et al, 1998) پیروی از اصول اساسی تعاون را عامل اصلی در موفقیت تعاونی قلمداد کردند.

ارزیابی عوامل مؤثر ...

بر اساس نتایج تحقیقات سازمان کشاورزی استرالیا (AAC, 1988) میزان مشارکت اعضا با موفقیت شرکتهای تعاونی رابطه مستقیم دارد. از سوی دیگر، میزان مشارکت با عواملی از قبیل میزان اعتقاد به اصول تعاون، میزان فعالیت اجتماعی، تأثیر گذاری اعضا، بی طرفی تعاونیها و میزان رضایت اعضا و کارکنان تعاونی در ارتباط است. کویا و نواری نیز بقای تعاونیها در درازمدت را در گرو مشارکت اعضا می دانند (Cobia & Novarro, 1972).

دفتر بین المللی کارگران (ILO, 2000) ویژگیهای اجتماعی نیروی انسانی درون شرکت (کارکنان، کارگران اعضا، مدیران) از قبیل میزان شناخت، مشارکت، آگاهی، سطح سواد، کیفیت نیروی انسانی و آشنایی با اهداف سازمان و همچنین نقش سیاستهای دولت و غیره را در موفقیت تعاونیها مؤثر دانسته است.

هاکلیوس (Hakelius, 1996) بر نقش مشارکت و وفاداری اعضا در موفقیت تعاونیها تأکید کرد و نقش ارزشهای اعضا را، که تحت تأثیر عقاید و ادراکات و بینش است، در سمتگیری فعالیتها مورد توجه قرار داد. شوفانگ و لئونارد (Shufang & Leonard, 1998) معتقدند که آموزش در افزایش تعهد اعضا به بالندگی تعاونیها تأثیر شایانی دارد. کویا و بارتون (Cobia & Barton, 1989) چگونگی کنترل اعضا بر امور تعاونی را در موفقیت آن مؤثر دانستند. دی دی (Didi, 2004) اعتقاد دارد همگنی اعضا و پایداری گروههای کوچک در موفقیت تعاونیها تأثیر بسزایی دارد. همچنین وی بر نقش مشارکت در بهره گیری از منابع و موفقیت شرکتهای تأکید کرد. بهویان و اولسون (Bhuyan & Olson, 1998) بر نقش آموزش اعضا، کارکنان، مدیران (مدیران عامل و هیئت مدیره) و تأثیر آنها در موفقیت تعاونیها تأکید کردند.

برونیس و همکارانش (Bruynis & et al., 1997) در مطالعه ای بالا بودن هزینه های اجرایی، ناتوانی در ایجاد توازن در علایق متفاوت اعضا، انتظارات زیاد اعضا از تعاونی و نبود مدیران مقتدر در بین اعضا را موانع اصلی توسعه تعاونیهای کشاورزی می دانند. از نظر آنها، بین شیوه مدیریت و میزان موفقیت همبستگی معنیداری وجود دارد و شرکتهایی که از مدیران

حرفه‌ای و تمام وقت بهره‌مندند، موفقترند. همچنین برقراری شرایط رسمی نیز در موفقیت تعاونیها تأثیر مثبت دارد. در این تحقیق عواملی همچون کیفیت مدیریت، رابطه با مشتریان، علاقه‌مندی اعضا، میزان اعتماد اعضا، حفظ اعضا، تصدیگری و رهبری هیئت مدیره نیز در ارتقای تعاونیها مؤثر دانسته شدند.

گریس‌راد و همکارانش (Gripsrud & et al., 2001) مداخله دولت در امور تعاونیها را تنها در محدوده حفظ منافع اعضا در یک چارچوب قانونی، توجیه‌پذیر می‌دانند. بررسی نتایج تحقیقات گوناگون^۱ در ایران روی عملکرد شرکتهای تعاونی فعال در بخش کشاورزی و عوامل مؤثر در آن نشان می‌دهد این شرکتهای عموماً عملکرد ناموفقی داشته‌اند. بر اساس این پژوهشها، نگرش اعضا نسبت به تعاون، شناخت اعضا از اصول تعاون و آگاهی و مشارکت و آموزش اعضا در افزایش کارایی و بهبود عملکرد تعاونیها نقش مهم و مثبتی داشته‌اند.

سرسختی عراقی (۱۳۷۴) در تحقیقات خود نشان می‌دهد که میزان درآمد، سواد، نوع شغل قبلی و پنداشت مدیر عامل از اقتدار بر وضعیت عملکرد تعاونیها مؤثر بوده و عوامل فردی دیگر از قبیل تجربه مدیریتی و سن مدیر تأثیری در آن ندارند (سرسختی عراقی، ۱۳۷۴). ودیعی و هاشمی (۱۳۵۵) در تحقیقی نتیجه گرفتند دخالت بیش از حد دولت در امور تعاونیها تأثیر منفی در موفقیت آنها دارد.

چارچوب نظری پژوهش حاضر بر اساس نتایج مطالعات ذکر شده طراحی گردیده است. در این راستا، ضمن بررسی میزان موفقیت تعاونیها، تأثیر عوامل درون سازمانی (نیروی انسانی و مدیریتی) و برون سازمانی (سازمانهای دولتی و غیر دولتی) در توفیق تعاونیها در دستیابی به اهداف تبیین شده نیز مطالعه شده است.

۱. تحقیقاتی همچون: آقاجانی و رزانه، ۱۳۸۰؛ امینی و صفری شالی، ۱۳۸۱؛ درویشی‌نیا، ۱۳۷۹؛ سرسختی عراقی، ۱۳۷۴ و صفری شالی، ۱۳۸۰.

روش تحقیق

در استان تهران ۱۸ شرکت تعاونی کشاورزی مرغداران گوشتی با ۱۴۱۰ عضو وجود دارد که بر اساس فرمول محدودیت هزینه، ۷ شرکت برای مطالعه انتخاب شد. جامعه آماری تحقیق اعضای عادی، مدیران (هیئت مدیره و مدیران عامل) و حسابداران شرکتهای تعاونی بوده است. به دلیل محدود بودن جامعه آماری مدیران، تصمیم گرفته شد نظرات تمام مدیران (۴۷ مدیر) بررسی شود که در عمل به دلیل همکاری نکردن یا تمایل نداشتن بعضی از آنها، نظرات ۳۰ نفر مورد سنجش قرار گرفت. برای برآورد حجم نمونه از جامعه آماری اعضا، از فرمول کوکران با دقت ۰/۰۸ و در سطح احتمال ۹۵ درصد با سطوح احتمال برابر $(p \& q = ۰/۵)$ استفاده شد تا حداکثر نمونه مورد نیاز برای مطالعه برآورد شود (Cochran, 1976). از آنجا که حجم نمونه برآورد شده با این شیوه بیش از ۰/۰۵ کل جامعه آماری بوده، با فرمول تصحیح یتس، حجم نمونه‌ها کاهش یافت و ۱۲۱ نفر عضو و ۳۰ مدیر برای مطالعه انتخاب شدند (Jolliffe, 1986).

در پژوهش حاضر برای ارزیابی عملکرد^۱ و موفقیت شرکتهای تعاونی مرغداران، از مدل مدیریت بر مبنای هدف^۲ (میزان دستیابی به اهداف مندرج در اساسنامه) بهره گرفته شد (خاموشی، ۱۳۷۲). پس از سنجش میزان موفقیت شرکت، عوامل مؤثر در این موفقیت از بعد درون‌سازمانی نقش نیروی انسانی در چهار زمینه (شناخت آنان از اصول تعاون، میزان مشارکت اعضا در امور تعاونی، میزان آموزشها و کیفیت آموزشهای ارائه شده) و توانمندی مدیران در دو زمینه فنی و انسانی و همچنین از بعد برون‌سازمانی (عملکرد اتحادیه تعاونی کشاورزی مرغداران به عنوان مؤسسه‌ای که شرکتهای عضو آن هستند به علاوه سازمانهای دولتی مرتبط با فعالیتهای شرکتهای تعاونی) مورد سنجش قرار گرفت.

برای جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز تحقیق از روش مشاهده مستقیم، مصاحبه ژرفانگر و روش پیمایشی کمک گرفته شد و بر حسب اهداف تحقیق، سه نوع پرسشنامه ساخت یافته

---

1. performance appraisal
2. management by objective (MBO)

برای هر یک از گروه‌های تحقیق طراحی گردید. سنجش متغیرهای مستقل و وابسته از طریق روش شاخص‌سازی بدین صورت انجام گرفت که برای هر سازه تعدادی پرسش که می‌توانست فضای مفهوم مورد نظر را بسنجد، طراحی و روایی و پایایی سنج‌ها در آزمون مقدماتی بررسی شد. پس از تکمیل پرسشنامه‌های طراحی شده توسط پرسشگران آموزش‌دیده، دوباره قابلیت اعتماد و اعتبار سنج‌های به کار رفته در پژوهش به وسیله آزمونهای آلفای کرونباخ^۱ و KMO^۲ مورد بررسی قرار گرفت (سرمد و دیگران، ۱۳۷۹). جدول ۱ نشان می‌دهد که سنج‌های به کار رفته در تحقیق از روایی و پایایی لازم برخوردار بوده‌اند.

جدول ۱. روایی و پایایی مفاهیم به کار رفته در تحقیق

پایایی پرسشنامه		روایی پرسشنامه		مفاهیم درجه یک	مفاهیم اصلی
مدیران	اعضا	مدیران	اعضا		
۰/۸۹	۰/۷۳	۰/۹۴	۰/۷۸	مشارکت	عوامل درون‌سازمانی
۰/۶۱	۰/۶۵	۰/۶۵	۰/۷۵	مهارت مدیران در بعد فنی	
*	۰/۵	*	۰/۶۱	مهارت مدیران در بعد انسانی	
**	۰/۶۸	*	۰/۷۶	آموزش	
۰/۷۷	۰/۷۳	۰/۸۵	۰/۶۹	سازمانهای دولتی و غیر دولتی	عوامل برون سازمانی
۰/۶۳	۰/۸۷	۰/۹۱	۰/۸۸	میزان دستیابی به اهداف	موفقیت

مأخذ: یافته‌های تحقیق

*: در پرسشنامه مدیران به دلیل وجود خطای بسیار بالای روش خودارزیابی، شاخصهای مذکور سنجیده نشده است.

** مدیران شرکتها اصلاً آموزشی دریافت نکرده بودند.

برای هر سازه تعدادی سؤال طراحی شده بود که در مرحله داده‌پردازی، با استفاده از روش مقیاس‌سازی وزنی، که عکس روند شاخص‌سازی است، این سؤالها با یکدیگر ترکیب و با آنها مفاهیم مورد نظر به صورت متغیر فاصله‌ای ساخته شد. برای تعیین وزن سنج‌ها از روش تحلیل عاملی بهره گرفته شد و از ضرایب به دست آمده در جدول ماتریس

1. α Cronbach

2. Kaiser- Meyer Olkin

ارزیابی عوامل مؤثر ...

دوران داده شده برای وزندهی استفاده گردید (Diakoulaki & et al., 1995). پس از مقیاس سازی، به منظور تبدیل متغیر فاصله‌ای به رتبه‌ای، از روش دامنه فواصل بهره گرفته شد. رابطه متغیرهای مستقل پژوهش (مفاهیم محقق ساخته) با متغیر وابسته (میزان موفقیت تعاونیها) به کمک آزمونهای آماری بررسی شد. در تجزیه داده‌ها، برای شناخت وضعیت فعلی از تحلیل یک متغیره، جهت بررسی جداگانه رابطه میان میزان موفقیت تعاونیها با مفاهیم مستقل پژوهش از تحلیل دو متغیره و برای تحلیل مسیر و سنجش اثر همزمان متغیرهای مستقل بر متغیر هدف از تحلیل چندمتغیره بهره گرفته شد.

بحث و نتایج

میزان موفقیت تعاونیها در راه رسیدن به اهداف مورد نظر اساسنامه، در ۵ بعد تأمین نهاده‌های مورد نیاز اعضا، تنظیم بازار و ارائه خدمات اقتصادی، مشاوره‌ای و آموزشی با ۱۷ سؤال مورد ارزیابی قرار گرفت که نتایج آن در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. ارزیابی خدمات ارائه شده شرکتهای تعاونی کشاورزی مرغداران استان تهران به اعضا

نوع ارزیابی	تأمین نهاده‌ها		تنظیم بازار		ارائه خدمات:			
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	مشاوره‌ای	اقتصادی	آموزشی	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
بسیار ضعیف و ضعیف	۹۳	۶۱/۶	۱۳۲	۸۷/۴	۱۰۲	۶۷/۶	۱۱۷	۷۷/۵
متوسط	۴۸	۳۱/۸	۱۸	۱۱/۹	۲۴	۱۵/۹	۲۹	۱۹/۲
خوب و بسیار خوب	۱۰	۶/۶	۱	۰/۷	۲۵	۱۶/۶	۵	۳/۳
کل	۱۵۱	۱۰۰	۱۵۱	۱۰۰	۱۵۱	۱۰۰	۱۵۱	۱۰۰
آزمون مقایسه میانگین رتبه‌ای	۳/۶۹ ^a		۲/۲۲ ^c		۳/۴۸ ^a		۲/۵۸ ^c	۳/۳ ^b

مأخذ: یافته‌های تحقیق

تذکر: اختلاف a و b و c در سطح ۵ درصد معنی‌دار است.

بر اساس داده‌های جدول ۲، اکثر اعضا و مدیران عملکرد تعاونیها را در زمینه‌های مذکور در حد بسیار ضعیف و تنها تعداد اندکی آن را خوب یا بسیار خوب ارزیابی کرده‌اند. علی‌رغم عملکرد ضعیف این شرکتها، بر اساس آزمون مقایسه میانگین رتبه‌ای، تعاونیها به ترتیب در زمینه تأمین نهاده‌های مورد نیاز اعضا و ارائه خدمات مشاوره‌ای و آموزشی، عملکردی مناسب داشته، لیکن در زمینه ارائه خدمات اقتصادی و تنظیم بازار، بسیار ضعیف عمل کرده‌اند. از مجموع وزنی سازه‌های فوق میزان موفقیت تعاونیها اندازه‌گیری شد (جدول ۳).

جدول ۳. میزان موفقیت شرکتهای تعاونی کشاورزی مرغداران استان تهران از نظر اعضا و مدیران

میزان موفقیت	اعضا		مدیران		کل	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
بسیار کم و کم	۱۰۶	۸۷/۶	۱	۳/۳	۱۰۷	۷۰/۹
متوسط	۱۵	۱۲/۴	۲۵	۸۳/۴	۴۰	۲۶/۵
زیاد و بسیار زیاد	۰	۰	۴	۱۳/۳	۴	۲/۶
کل	۱۲۱	۱۰۰	۳۰	۱۰۰	۱۵۱	۱۰۰
آزمون مقایسه میانگین رتبه‌ای		۶۲/۹۸ ^b		۱۲۸/۵۳ ^a		۷۰/۱۷

مأخذ: یافته‌های تحقیق

بر اساس داده‌های جدول ۳، در حدود ۷۱ درصد اعضا و مدیران موفقیت تعاونیها را در راه رسیدن به اهداف، بسیار کم یا کم ارزیابی کرده‌اند. از آنجا که میزان موفقیت تعاونیها با عملکرد مدیران در ارتباط است، به نظر می‌رسد مدیران در ارزیابی خود دچار خطای ارفاق شده و موفقیت تعاونیها را بهتر ارزیابی کرده‌اند. این اختلاف در سطح ۹۹ درصد اطمینان معنی‌دار است. این نتیجه نشان می‌دهد که جهت حرکت تعاونیها و برنامه‌های مدیران با انتظارات و خواسته‌های اعضا تطابق نداشته است، لذا تغییر اساسی در برنامه‌ها ضروری

ارزیابی عوامل مؤثر ...

می‌باشد. بر اساس شاخص میزان موفقیت، با استفاده از آزمون کلاستر، شرکت‌های تعاونی کشاورزی مرغداران استان تهران به چهار طبقه تفکیک پذیرند (جدول ۴).

جدول ۴. آزمون کلاستر برای رتبه‌بندی شرکتها بر اساس میزان موفقیت آنها در راه رسیدن

به اهداف اساسنامه

رتبه	نام شرکت	میانگین	طبقه	رتبه	نام شرکت	میانگین	طبقه
۱	استان تهران	۷۱/۵	A	۵	ورامین	۵۷	C
۲	شهری	۶۴	B	۶	رودهن	۴۴/۳	D
۳	تهران و حومه	۶۳/۶	B	۷	شهریار	۳۷/۲	D
۴	دماوند	۵۸/۵	C				

مأخذ: یافته‌های تحقیق

بر اساس آزمون کلاستر، شرکت تعاونی کشاورزی مرغداران استان تهران در مقایسه با سایر شرکتها از موفقیت نسبی بالاتری برخوردار بوده است. در این میان، میزان موفقیت شرکت‌های رودهن و شهریار در سطح پایینی برآورد شده است.

بررسی و اندازه‌گیری اثر متغیرهای مستقل پژوهش بر موفقیت شرکت‌های تعاونی

در این بخش از مقاله ابتدا برای شناخت هر چه بهتر جامعه آماری، نتایج آماره‌های توصیفی در دو بعد درون‌سازمانی و برون‌سازمانی و سپس رابطه این متغیرها با میزان موفقیت تعاونیها از طریق آماره‌های استنباطی مورد توجه قرار می‌گیرد.

عوامل درون سازمانی

در این بعد، نقش عامل نیروی انسانی و مدیریتی در موفقیت تعاونیها مورد توجه قرار می‌گیرد. در جدول ۵ ابتدا وضعیت هر شاخص در تعاونیها و سپس با کمک آماره‌های مناسب، رابطه هر متغیر با مفهوم اصلی پژوهش (میزان موفقیت تعاونیها) بررسی می‌شود.

جدول ۵. بررسی وضعیت و رابطه متغیرهای مستقل درون سازمانی با موفقیت شرکت‌های
تعاونی کشاورزی مرغداران

مفاهیم اصلی	مفاهیم درجه یک	وضعیت	اعضا			مدیران		کل	بررسی رابطه مفاهیم اصلی با موفقیت شرکتها
			تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد		
عامل نیروی انسانی	شناخت	کم	۵۸	۴۷/۹	۹	۳۰	۶۷	۴۴/۴	سامرز D *** ۰/۲۰۵
		متوسط	۴۷	۳۸/۸	۱۶	۵۳/۳	۶۳	۴۱/۷	اسپیرمن *** ۰/۲۲۴
		زیاد	۱۶	۱۳/۳	۵	۱۶/۷	۲۱	۱۳/۹	گاما *** ۰/۳۱۰
	مشارکت	کم و بسیار کم	۳۹	۳۲/۲	۷	۲۳/۳	۴۶	۳۰/۵	سامرز D *** ۰/۲۶۳
		متوسط	۶۴	۵۲/۹	۱۶	۵۳/۳	۸۰	۵۳	اسپیرمن *** ۰/۲۸۲
		زیاد و بسیار زیاد	۱۸	۱۴/۹	۷	۲۳/۳	۲۵	۱۶/۶	گاما *** ۰/۳۹۹
	کیفیت آموزشها	کم و بسیار کم	۴۶	۷۰/۸	۰	۰	۰	۰	سامرز D ns ۰/۲۰۶
		متوسط	۱۹	۲۹/۲	۰	۰	۱۹	۲۴/۷	اسپیرمن ns ۰/۲۲۴
		زیاد و بسیار زیاد	۰	۰	۰	۰	۰	۰	گاما ns ۰/۳۶۱
تعداد افراد	آموزش ندیده	۵۶	۴۶/۳	۲۴	۸۰	۸۰	۸۰	۵۳	فی *** ۰/۳۷۸
	آموزش دیده	۶۵	۵۳/۷	۶	۲۰	۷۱	۴۷	۴۷	کرامرز V *** ۰/۳۷۸
مهارت فنی مدیران	کم و بسیار کم	۱۱	۹/۱	۱	۳/۳	۱۲	۷/۹	سامرز D *** ۰/۴۳۸	
	متوسط	۷۳	۶۰/۳	۱۱	۳۶/۷	۸۴	۵۵/۶	اسپیرمن *** ۰/۴۴۲	
	زیاد و بسیار زیاد	۳۷	۳۰/۶	۱۸	۶۰	۵۵	۳۶/۴	گاما *** ۰/۶۴۳	
مهارت انسانی مدیران	کم و بسیار کم	۲	۱/۶	a	a	۲	۱/۶	سامرز D ns ۰/۱۳۵	
	متوسط	۴۰	۳۳/۱	a	a	۴۰	۳۳/۱	اسپیرمن ns ۰/۱۳۰	
	زیاد و بسیار زیاد	۷۹	۶۵/۳	a	a	۷۹	۶۵/۳	گاما ns ۰/۲۲۵	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

a: مهارت انسانی مدیران تنها از دید اعضا مورد بررسی قرار گرفته است.
*** و ns: به ترتیب معنیداری در سطح ۹۹ درصد اطمینان و غیرمعنیدار

ارزیابی عوامل مؤثر ...

داده‌های جدول ۵ نشان می‌دهد شناخت اعضا و مدیران از اصول تعاون و کیفیت آموزشها در حد ضعیف و بسیار ضعیف، میزان مشارکت اعضا در امور تعاونی و مهارت فنی مدیران در حد متوسط و مهارت انسانی مدیران در حد زیاد است. در مجموع، حدود ۵۳ درصد از اعضا و مدیران هیچ‌گونه آموزشی ندیده‌اند. مدیران، که هدایت تعاونیها را بر عهده دارند، در مقایسه با اعضا، آموزشهای کمتری دیده‌اند. آماره‌های آزمونی سامرز D، اسپیرمن و گاما نشان می‌دهد که بین متغیرهای شناخت اعضا، میزان مشارکت آنها در امور تعاونی و مهارت فنی مدیران با میزان موفقیت تعاونیها رابطه کاملاً معنی‌دار، مستقیم و نسبتاً قوی وجود دارد. ولی بین متغیرهای مهارت انسانی مدیران و کیفیت آموزشها با میزان موفقیت تعاونیها ارتباط معنی‌داری وجود ندارد. مقایسه میان دو گروه آموزش دیده و آموزش ندیده نشان می‌دهد که موفقیت تعاونیها با تعداد افراد آموزش دیده ارتباطی کاملاً معنی‌دار دارد.

عوامل برون سازمانی

در این زمینه نقش سازمانهای دولتی و غیردولتی (اتحادیه تعاونیها) در موفقیت این شرکتها بررسی شد که نتایج این بررسی در جدول ۶ منعکس شده است.

جدول ۶. بررسی وضعیت و رابطه متغیرهای مستقل برون سازمانی با موفقیت شرکتهای تعاونی

کشاورزی مرغداران

مفاهیم اصلی	مفاهیم درجه یک	وضعیت	اعضا			مدیران		کل	بررسی رابطه مفاهیم اصلی با موفقیت شرکتهای
			تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد		
سازمانهای دولتی	کم و بسیار کم	۳۹	۳۲/۲	۲۰	۶۶/۷	۵۹	۳۹/۱	سامرز D	۰/۲۸۹***
	متوسط	۶۹	۵۷	۸	۲۶/۷	۷۷	۵۱	اسپیرمن	۰/۳۲۱***
	زیاد و بسیار زیاد	۱۳	۱۰/۷	۲	۶/۶	۱۵	۹/۹	گاما	۰/۴۶۵***
سازمانهای غیردولتی	کم و بسیار کم	۸۶	۷۱/۱	۲۱	۷۰	۱۰۷	۷۰/۹	سامرز D	۰/۳۹۴***
	متوسط	۲۸	۲۳/۱	۸	۲۶/۷	۳۶	۲۳/۸	اسپیرمن	۰/۴۳۹***
	زیاد و بسیار زیاد	۷	۵/۸	۱	۳/۳	۸	۵/۳	گاما	۰/۵۹۱***

مأخذ: یافته‌های تحقیق

***: معنی‌دار در سطح ۹۹ درصد اطمینان

بر اساس یافته‌های به دست آمده از جدول ۶، وضعیت سازمانهای دولتی در حد متوسط و سازمانهای غیردولتی در حد ضعیف و بسیار ضعیف ارزیابی شده است. مدیران در مقایسه با اعضا، وضعیت سازمانهای دولتی را ضعیفتر ارزیابی کرده‌اند که این اختلاف در سطح ۹۹ درصد احتمال معنی‌دار است. آماره‌های آزمونی سامرز D، اسپیرمن و گاما نشان می‌دهد که بین متغیرهای مزبور و میزان موفقیت تعاونیها رابطه کاملاً معنی‌دار، مستقیم و نسبتاً قوی وجود دارد.

تحلیل مسیر

برای سنجش اثر مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مورد سنجش بر میزان موفقیت تعاونیها از روش تحلیل مسیر بهره گرفته شد. بر اساس مدل نظری پژوهش، ابتدا رابطه بین متغیرهای مستقل و میزان موفقیت تعاونیها از طریق رگرسیون چندمتغیره بررسی شد و سپس رابطه هر یک از سازه‌های مستقل وارد شده در مدل، به عنوان یک متغیر وابسته، با سایر متغیرهایی که می‌توانستند به لحاظ نظری در آن تأثیر گذارند، مورد بررسی قرار گرفت. نتایج این قسمت در جدول ۷ آمده است.

در جدول ۷ مقدار آماره فیشر در سطح ۹۹ درصد اطمینان کاملاً معنی‌دار است و نشان می‌دهد که بین متغیرهای مستقل وارد شده در معادله و متغیر وابسته رابطه کاملاً معنی‌داری وجود دارد. مقدار ضریب همبستگی رگرسیون بزرگتر از ۰/۵ و مبین همبستگی نسبتاً قوی مجموعه متغیرهای مستقل با متغیر وابسته است. مقدار ضریب تبیین ($R^2 = ۰/۴۷۲$) نیز نشان‌دهنده میزان متوسطی از واریانس متغیر وابسته است که توسط متغیرهای مستقل وارد شده در مدل، تبیین می‌گردد. در تحقیقات علوم اجتماعی مقدار آماره R^2 به دلیل وسعت عوامل تأثیرگذار در سیستم، پایین و شناسایی و تبیین همه عوامل در یک تحقیق دشوار می‌باشد (دوواس، ۱۳۷۶). ضرایب تأثیر برای متغیرهای مستقل وارد شده در مدل معنی‌دار و علامت مثبت آن نشان‌دهنده رابطه مستقیم این متغیرها با متغیر وابسته است.

ارزیابی عوامل مؤثر ...

جدول ۷. رگرسیون چندمتغیره برای شناسایی عوامل مؤثر بر میزان موفقیت تعاونیها و مفاهیم واسطه وارد شده در معادله

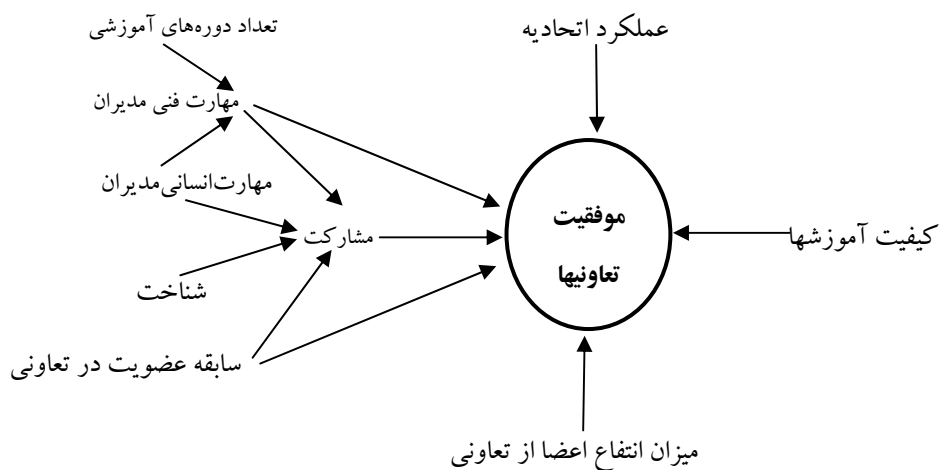
متغیرهای وابسته			سطح سنجش	متغیرهای مستقل
موفقیت	مشارکت اعضا	مهارت فنی		
در امور تعاونی			مدیران	
۳/۱۷۹***			فاصله‌ای	عملکرد اتحادیه تعاونیها
۰/۲۵ ^{NS}			فاصله‌ای	سازمانهای دولتی
۰/۴۹۳**	۱/۷۷۰**		فاصله‌ای	سابقه عضویت در شرکت تعاونی
۴/۶۶۷***			فاصله‌ای	میزان مشارکت اعضا در امور تعاونی
۰/۶۲۰***	۰/۲۵۲**		فاصله‌ای	مهارت‌های فنی مدیران
۱/۸۱۶*			فاصله‌ای	میزان انتفاع اعضا از تعاونی
۱/۷۹۴**			فاصله‌ای	کیفیت آموزشهای ارائه شده
۰/۵۴۷*	۱/۱۳۲***		فاصله‌ای	مهارت‌های انسانی مدیران
۴/۶۲۰***			اسمی	شناخت اعضا از اصول تعاون
۱/۷۴۳***			فاصله‌ای	تعداد دوره‌های آموزشی
۳۰/۴۹۹***	۶/۸۵۴***	۱۷/۹۸۳***	ضریب ثابت	
۰/۶۸۷	۰/۵۶۲	۰/۴۹۳	ضریب همبستگی رگرسیون (R)	
۰/۴۷۲	۰/۳۱۶	۰/۲۴۳	ضریب تبیین (R ^۲)	
۱۷***	۱۳/۳۷۸***	۱۸/۹۶۶***	آماره فیشر (F)	
۱۵۱	۱۲۰	۱۲۰	درجه آزادی (df)	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

NS، *، ** و ***: به ترتیب غیر معنی‌دار و معنی‌دار در سطح ۹۰، ۹۵ و ۹۹ درصد اطمینان

بر اساس نتایج به دست آمده از جدول ۷، سابقه عضویت در شرکت تعاونی، میزان مشارکت اعضا در امور تعاونی، مهارت فنی مدیران، کیفیت آموزشهای ارائه شده، میزان انتفاع اعضا از تعاونی و عملکرد اتحادیه تعاونیهای کشاورزی مرغداران در موفقیت تعاونیها تأثیر مثبتی داشته‌اند. مفهوم واسطه مشارکت اعضا در امور تعاونی تا حدود زیادی به سابقه عضویت

در شرکت تعاونی، میزان شناخت اعضا از اصول تعاون، مهارت فنی و انسانی مدیران بستگی دارد. مهارت فنی مدیران نیز با مهارت انسانی و تعداد دوره‌های آموزش آنان در ارتباط است. پس از سنجش تأثیر مفاهیم واسطه و مستقل بر میزان موفقیت تعاونیها، بر اساس مدل نظری تحقیق، نمودار مسیر (نمودار ۱) تحقیق طراحی گردید.

نمودار ۱. مسیر تحلیل روابط بین متغیرهای مستقل و وابسته

سنجش اثر کلی هر متغیر بر موفقیت تعاونیها

برای سنجش اثر کلی هر متغیر بر متغیر هدف، مجموع اثرهای مستقیم و غیرمستقیم هر عامل بر موفقیت تعاونیها به طور جداگانه محاسبه شد (جدول ۸). بر اساس یافته‌های جدول ۸، به ترتیب عملکرد اتحادیه تعاونیها، مهارت‌های فنی مدیران، سابقه عضویت در تعاونی و میزان مشارکت اعضا در امور تعاونی بیشترین تأثیر مثبت را بر موفقیت تعاونیها دارد.

ارزیابی عوامل مؤثر ...

جدول ۸. میزان تأثیر مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مستقل بر موفقیت تعاونیها

متغیر	اثر مستقیم (۱)	اثر غیر مستقیم (۲)	۱+۲ درصد تأثیر
شناخت اعضا از اصول تعاون	-	۰/۰۸۵	۰/۰۸۵
میزان مشارکت اعضا در امور تعاونی	۰/۲۲۱	-	۰/۲۲۱
عامل انسانی	۰/۱۷۵	-	۵۵/۶
کیفیت آموزشهای ارائه شده	-	۰/۱۷۵	۰/۱۷۵
تعداد دوره‌های آموزشی	-	۰/۰۷۷	۰/۰۷۷
میزان انتفاع اعضا از تعاونی	۰/۱۱۸	-	۰/۱۱۸
سابقه عضویت در تعاونی	۰/۱۹۴	۰/۳۶	۰/۲۳۰
عامل مدیریتی	-	۰/۱۳۴	۲۴/۴
مهارتهای انسانی مدیران	-	۰/۱۳۴	۰/۱۳۴
مهارتهای فنی مدیران	۰/۲۱۹	۰/۰۴۴	۰/۲۶۳
برون سازمانی	۰/۳۲۷	-	۲۰/۱
عملکرد اتحادیه تعاونیها	۰/۳۲۷	-	۰/۳۲۷

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتیجه گیری

با توجه به مطالب بیان شده، اهم نتایج این پژوهش به شرح زیر است:
 حدود ۷۱ درصد اعضا و مدیران، شرکتهای تعاونی کشاورزی مرغداران را در راه رسیدن به اهداف خود ناموفق ارزیابی کرده‌اند. در پژوهش حاضر ۴۷ درصد از متغیرهای تأثیرگذار در موفقیت تعاونیها مورد شناسایی قرار گرفت.
 نزدیک به ۵۷ درصد از موفقیت تعاونیها به عامل نیروی انسانی بستگی دارد. در زیر اهم نتایج کسب شده در باره این عامل بیان می‌شود:
 - ۴۴/۴ درصد اعضا و مدیران از اصول و اهداف تعاون شناخت بسیار کمی دارند. این عامل با ضریب ۰/۰۸۵ تأثیر مثبتی در موفقیت تعاونیها دارد.

- مشارکت اعضا در امور تعاونی در حد متوسط برآورد گردید. این عامل با ضریب ۰/۲۲۱ به طور مستقیم در موفقیت تعاونیها تأثیر می‌گذارد. در این باره نتایج تحلیل مسیر نشان می‌دهد که مشارکت اعضا با میزان شناخت اعضا از اصول تعاون، سابقه عضویت در تعاونی، مهارت فنی و انسانی مدیران ارتباط نزدیکی دارد.

حدود ۴۶ درصد از اعضا و ۸۰ درصد مدیران هیچ‌گونه آموزشی ندیده‌اند. تنها ۱۲ درصد از افراد آموزش دیده کیفیت آموزشها را در حد خوب و بسیار خوب ارزیابی کرده‌اند. کیفیت آموزشها و تعداد دوره‌های آموزشی به ترتیب با ضرایب ۰/۱۷۵ و ۰/۰۷۷ در موفقیت تعاونیها تأثیر می‌گذارد.

- میزان انتفاع اعضا از تعاونیها با ضریب ۰/۱۱۸ در موفقیت تعاونیها تأثیر مثبت می‌گذارد.

- بیش از ۲۴ درصد موفقیت تعاونیها به توانمندی مدیران در زمینه‌های فنی و انسانی بستگی دارد.

- نتایج تحلیل مسیر نشان می‌دهد که مهارت انسانی مدیران با ضریب ۰/۱۳۴ از طریق مفاهیم واسطه مشارکت اعضا و مهارت فنی مدیران در موفقیت تعاونیها تأثیر مثبتی دارد.

- مهارت فنی مدیران در مجموع با ضریب ۰/۲۶۳ به طور مستقیم و نیز از طریق مفهوم واسطه مشارکت اعضا، در موفقیت تعاونیها تأثیر مثبتی می‌گذارد.

- در کل ۲۰ درصد از موفقیت تعاونیها با عوامل برون سازمانی در ارتباط است. در این راستا، عملکرد اتحادیه تعاونیها، به عنوان عامل برون سازمانی، با ضریب ۰/۳۲۷ در موفقیت تعاونیها تأثیر مثبت دارد. حدود ۷۱ درصد اعضا از عملکرد اتحادیه‌ها ناراضی بوده‌اند.

پیشنهادها

با توجه به نتایج این پژوهش، پیشنهادهایی به شرح زیر برای بهبود وضعیت تعاونیها ارائه می‌شود:

ارزیابی عوامل مؤثر ...

- از آنجا که سطح کیفی نیروی انسانی موجود در تعاونیهای کشاورزی مرغداران، با توجه به فنی بودن رشته پرورش طیور، بسیار پایین می‌باشد، لازم است سیاست و راهبرد درازمدتی در جهت بالا بردن کیفیت نیروی انسانی اتخاذ شود. در این راه ارائه آموزشهای مستمر و متناسب با نیاز مرغداران می‌تواند به توانمندی آنها کمکهای شایانی کند. آموزشهای ارائه شده باید در دو سطح تخصصی (مرغداری) و عمومی (تعاون و مدیریت) برگزار شود تا همزمان با افزایش اطلاعات تخصصی، آگاهیهای عمومی و شناخت اعضا از تعاون نیز افزایش یابد. چنین آموزشهایی باید برای اعضا، کارکنان و مدیران شرکتهای تعاونی برگزار گردد تا کارایی آنان را افزایش دهد.

- از آنجا که میزان اعتقاد و پایبندی اعضا به اصول تعاون در موفقیت تعاونیها تأثیر مثبت دارد، می‌توان با برگزاری جلسات آموزشی برای اعضا، کارکردهای تعاونیها را برای آنان مورد نقد و بررسی قرار داد. چنین کاری سبب خواهد شد اولاً انتظار اعضا از تعاونیها متناسب با اهداف تعاون گردد و ثانیاً میزان التزام و پایبندی اعضا به اصول تعاون افزایش یابد.

- جلب مشارکت اعضا در تصمیم‌گیری اداره امور تعاونیها می‌تواند منافع بی‌شماری را برای تعاونیها داشته باشد. به منظور بالا بردن سطح مشارکت اعضا در تعاونیها لازم است راهکاری مناسب اتخاذ گردد. در این راه پیروی تعاونیها از اصول تعاون می‌تواند در موفقیت تعاونیها تأثیر بسزایی داشته باشد.

- موفقیت تعاونیها تا ۲۴/۴ درصد در گرو مهارت مدیران آن است. از آنجا که مدیران شرکتهای تعاونی مهارتهای فنی و بعضاً انسانی پایینی دارند، آموزش این گروه می‌تواند تأثیر بسزایی در موفقیت تعاونیها داشته باشد.

- بر اساس نتایج به دست آمده، مشارکت اعضا در گرو مهارت مدیران است. بنابراین برای بالا بردن سطح مشارکت اعضا در تعاونیها لازم است شیوه‌های مدیریت مشارکتی به

مدیران آموزش داده شود تا بتوانند همکاری تمام اعضا را در راه رسیدن به اهداف تعاونی جلب کنند.

منابع

۱. آقاجانی ورزنده، م. (۱۳۸۰)، بررسی و ارزیابی فعالیت‌های شرکت‌های تعاونی تولید روستایی استان اصفهان (۷۱-۱۳۵۱)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده کشاورزی، دانشگاه صنعتی اصفهان.
۲. امینی، ا.م. (۱۳۷۷)، تعاون اندیشه‌ای متعالی و انسانی: دیدگاهی نقادانه بر تعاون و عملکرد آن در ایران امروز، ویزنامه گردهمایی مدیران اجرایی و ستادی شرکت خدمات تعاون، ص ۱۶-۲۰.
۳. امینی، ا.م. و ر. صفری شالی (۱۳۸۱)، ارزیابی تأثیر آموزش در موفقیت شرکت‌های تعاونی مرغداران، مجله کشاورزی و منابع طبیعی، جلد ۶، شماره ۲، ص: ۱۷-۲۸.
۴. خاموشی، ه. (۱۳۷۲)، روش ارزیابی مدیریت، انتشارات مرکز آموزش مدیریت دولتی، تهران.
۵. درویشی نیا، ع. (۱۳۷۹)، ارزیابی میزان موفقیت شرکت‌های تعاونی تولید روستایی در استان مازندران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس.
۶. دوواس، د. (۱۳۷۶)، پیمایش در تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ نایی، نشر نی، تهران.
۷. زاهد زاهدانی، س. و م. ایمان، (۱۳۶۱)، تاریخچه تعاونی‌های روستایی ایران، دانشکده ادبیات و علوم، دانشگاه شیراز.
۸. سرسختی عراقی (۱۳۷۴)، عوامل اجتماعی مؤثر بر عملکرد سازمانی سازمان‌های تعاونی صیادی در استان بوشهر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی.

ارزیابی عوامل مؤثر ...

۹. سرمد، ز.، ع.بازرگان و ا.حجازی (۱۳۷۹)، روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، چاپ سوم، انتشارات آگاه.
۱۰. صدرالاشرفی، م. (۱۳۷۳)، اقتصاد کشاورزی و تعاون، چاپ سوم، دانشگاه تهران.
۱۱. صفری شالی، ر (۱۳۸۰)، بررسی فعالیتها و عملکرد شرکت‌های تعاونی کشاورزی مرغداران استان تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده کشاورزی، دانشگاه صنعتی اصفهان.
۱۲. طالب، م. (۱۳۷۹)، اصول و اندیشه‌های تعاونی، چاپ دوم، دانشگاه تهران.
۱۳. کلباسی اصفهانی، ع.ا. (۱۳۷۶)، تحقیقی پیرامون نقش تعاونی‌ها در نظام اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، چاپ اول، انتشارات ثمر.
۱۴. ودیعی، ک. و م. هاشمی (۱۳۵۵)، نهضت تعاونی ایران، چاپ اول، وزارت اطلاعات و جهانگردی، تهران.
15. Australian Agricultural Concil (AAC) (1988), Working play on Agricultural Co-operative, *Agricultural Co-operative in Australia*, SCA Technical Report Series, Canberra.
16. Bhuyan, S. (2000), Grower and manager issues in fruit and vegetable cooperatives, *Annual Meeting*, Available at Internet: <http://www.agecon.kus.edu/ accc/ncr194>.
17. Bhuyan, S. & F. Olson (1998), Potential role of non-agricultural cooperatives in rural development: A report on focus group studies conducted in rural North Dakota, *Ag. Econ*, Research Report No.383, Dept. of Agricultural Economics, North Dakota State University, Fargo, ND, January.
18. Bhuyan, S.; F. L. Leistritz & D. W. Cobia (1998), Non-agricultural cooperatives in the U.S.: Roles, difficulties, and prospects, *Ag. Econ. Research Report*, No.388, Dept. of

Agricultural Economics, North Dakota State University, Fargo, ND, April.

19. Bruynis, C.; D. E., Hahn and W. J. Taylor (1997), Critical success factors for emerging agricultural marketing cooperatives, *American Cooperation*, pp. 50-54. [An annual publication of the National Council of Farmer Cooperatives (NCFC)].

20. Carlo Russoa, D. Weatherspoonb, C. Petersonb, M. Sabbatinia (2000), Effects of managers power on capital structure: a study of Italian agricultural cooperatives, *International Food and Agribusiness Management Review*, 3: 27-39.

21. Cobia, D. & D. G. Barton (1989), *Cooperatives in agriculture*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

22. Cobia, D. W. and L. A. Novarro (1972), How members feel about cooperatives, *Ag. Econ. Research Report* 86, Department of Agricultural Economics, North Dakota State University, Fargo, ND.

23. Cochran, W.G. (1976), *Sampling techniques*, N Y, John Willey & Sons.

24. Diakoulaki, D. G., Mavrotas; L. Papayannakis (1995), Determining objective weights in multiple criteria problems: the critic method, *Computer & Operation Research*, Vol. 22, No. 7, Pp, 763-770.

25. Didi, B. (2004), Short communication fishing cooperatives participation in managing nearshore resources: The case in Capiz, central Philippines, *Fisheries Research*, Vol. 67, Pp, 81-91.

26. Gripsrud, G, G.H. Lenvik & N.V. Olsen (2001), Influence activities in Agricultural cooperatives: The impact of heterogeneity the food sector in transition – Nordic Research – Proceedings of NJF Seminar No. 313, Norwegian Agricultural Economics Research Institute.
27. Hakelius, K. (1996), Cooperative values – farmers cooperatives in the minds of the farmers, Dissertation No. 23. Uppsala: Swedish University of Agricultural Sciences.
28. International Labour Office (ILO) (2000), Promotion of cooperatives job creation in small and medium-sized enterprises Fifth item on the Agenda, International Labour Conference 89th Session 2001 Report V. (1), Geneva First published, Printed in Switzerland.
29. John, L.; J., Adrian and T.W. Green (2001), Agricultural cooperative managers and the business environment, *Journal of Agribusiness*, Vol. 19,1 Pp:17-33
30. Jolliffe, F.R. (1986), Survey design and analysis, NewYork, Haleston Press.
31. Shufang, Z. & P. Leonard (1998), Co-operative organization in rural Canada and the agricultural co-operative movement in China: A comparison centre for the study of co-operatives University of Saskatchewan, Saskatoon, SK.
-